

Bredballe Mølle

- en landsbydrengs erindringer

Af N. C. Kjær Nielsen

Bredballe Lokalhistske Forening
2002

Forord

Teksten til dette årshæfte har foreningen modtaget fra N.C. Kjær Nielsen, som er søn af den tidligere møller i Bredballe, Jens Kjær Nielsen. Bredballe Mølle fik – som vindmølle – en kort levetid. Møllen blev opstillet i 1877 og blev taget ud af drift i 1932. Mange af foreningens medlemmer har derfor ikke oplevet vindmøllen i drift, men mindet om, at Bredballe har haft en vindmølle er bevaret gennem den efterfulgte dieselmølle og senest med oprettelse af fritidsklubben "Møllen".

Bestyrelsen vil sige forfatteren tak for muligheden for at offentliggøre denne beretning, som tegner et godt billede af livet på møllen og i Bredballe by.

Oktober 2002

Bestyrelsen

Foreningens skrifter:

1. *Kære Jakob og Karen !*, 1996
2. *Bredballe Kirke 1907-1997*, 1997
3. *Fiskeriet ved Bredballe Strand*, 1998
4. *Bredballe Centralskole*, 1999
5. *A. Ustrups Baadebyggeri*, 2000
6. *William Jansens Værft 1956-1962*, 2001
7. *Bredballe Mølle*, 2002

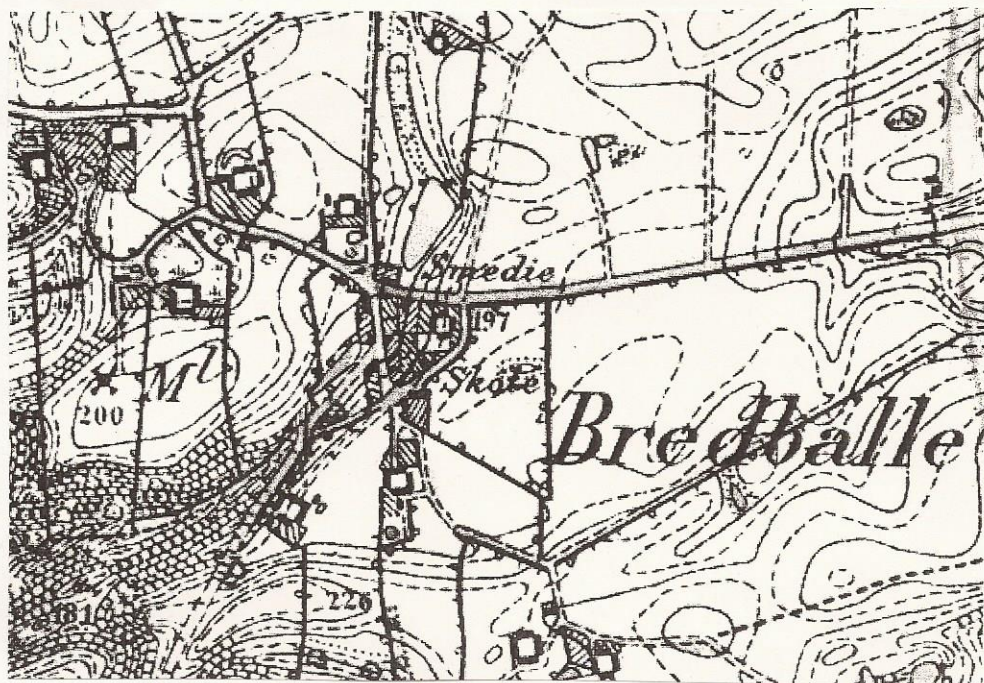
Bredballe Lokalhistoriske Forening har arkiv på Hældagerskolen og kan kontaktes gennem bestyrelsen:

<i>Bent Mikkelsen,</i>	<i>tlf. 7581 5516</i>
<i>Birgit Johansen,</i>	<i>tlf. 7581 5699</i>
<i>Kurt Meiner Hansen,</i>	<i>tlf. 7581 6126</i>
<i>Mogens Jacobsen,</i>	<i>tlf. 7581 5821</i>
<i>Helle Christensen,</i>	<i>tlf. 7581 5965</i>

Forside illustration:

Kridttegning af Bredballe Mølle, 1931

Kunstner: Ukendt

Generalstabskort fra 1887 over Bredballe By. Bredballe Mølle er angivet yderst til venstre.

"Bredballe Mølle" – inden møllen blev bygget i 1877

Bredballe Mølle beskrives i Marius Hansens bog "Hornstrup Sogn" således:

Denne ejendom hørte ikke med til byens oprindelige 16 gårde, men ved udskiftningen fik den imidlertid tillagt jord til godt 3 skp. hartkorn og med skovskyld 1 skp. Stedet var fæste under Tirsbæk.

Det får i august 1795 en ny fæster, Hans Michelsen Smed, der som ungkarl havde opholdt sig nogle år hos broderen, fæstebonden Jens Michel-

sen i Petersminde, men efter broderens død i efteråret 1794 fæster Hans Michelsen dette sted. Fæstebrevet er bevaret.

Hans Michelsen var kun fæstehusmand et par års tid. Den 5. august 1797 køber han det ham iboende hus fra Tirsbæk, og i november samme år køber han en jordlod af Peder Hansen i Granlygaard. Jorden siges liggende langs vejen, der går op til landevejen (Vejle-Horsens!). Den havde 1½ td. htk. I 1808 køber han Gaarskroge af husmand Søren Hansen på Bredballe Mark med omtrent 1 td. htk., og endelig køber han senere et skovskifte i

Bredal Kjær af Kield Andersen i Frydenlund.

Ved disse jordkøb ser vi, at Hans Michelsen var en velstående mand, der betalte kontant, hvad han købte. Han samlede ved sine køb jorder med ca. 3 tdr. hartkorn som til en gård, og i 1818 får han amtets tilladelse til, at han må betragte de indkøbte samlede parceller som en gård.

Det gamle hus var da forlængst nedrevet og to nye huse bygget op. De blev brandforsikret i 1805. Et stuehus i nord, 17 fag, 10 alen dybt med 6 fag loft, en jern 1-etages vindovn og en stenkakkelovn, 2 skorstene og en bageovn. De 6 fag er indrettet til værelser og til husholdning, de øvrige 11 fag er til kostald, færesti og hønsehus. Egebindingsværk på murede sokler, klinede vægge, strå-tækket for 500 rigsdaler

Det søndre hus var 12 fag a 9½ alen dybde til kornlade, hestestald og vognport, samme materialer, men strå- og lyngtækket for 300 rdl.- Et smedehus 6 fag a 7½ alen dybde med smederedskaber; 1 bælg, 1 ambolt, 1 spærhage, de to fag til vognport, teglhængt for 200 rdl. i alt 1000 rigsdaler.

Hans Michelsen hustru var Maren Hansdatter fra Granlygaard.

Den gamle familiebibel

I en gammel bibel, der har tilhørt Hans Michelsen, og som er i min besiddelse, står følgende skrevet:

År 1761, den 3 die November blev Maren Hans Datter fød.

1790 den 10. November fandt Maren Hans Datter og Hans Mikkelsens Bryllup (sted)

og senere noteres børns fødselsdag og år, således bl.a.

1796 den 1. Marts blev Johanne født

Hans Michelsen var min tip-tipoldefar, men herom senere.

I sommeren 1823 sælger Hans Michelsen gården til den ældste søn Johannes Hansen for 400 rdl.sedler og en aftægt, der var bestemt til værdien af 600 rdl. Den virksomme Hans Michelsen fik kun få aftægtsår, han døde i 1827, hans enke Maren Hansdatter først i 1841 - 80 år gammel.

Da Johannes Hansen døde i efteråret 1863, gik gården til den ældste søn Hans Johansen

I 1874 købte Hans Johansen Johannebjerg på Bredballe Mark af sognefoged Hans Chr. Christensen. Dermed forlader familien ejendommen, idet Hans Johansen tager sin aldrende mor med til den nye gård. Ejendommens areal formindskes nu igen til de oprindelige 3 skp. htk, idet de af Hans Michelsen indkøbte jorder lægges ind under Johannebjerg.

Det skulle imidlertid vise sig, at slægten blot en halv snes år senere kom tilbage til ejendommen, der i mellemtiden var blevet til en mølle.

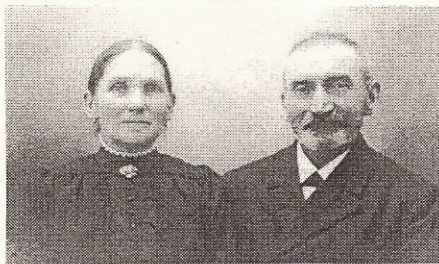
Den hollandske vindmølle

En ny ejer Jens Skov, byggede i 1877 en hollandsk vindmølle på bakken syd for beboelsen.

Møller Poul Andersen ejede den fra 1883 til 1885, da den blev overtaget af min bedstefar, møller Niels Christensen Nielsen fra Jerlev, som samme år blev gift med Johanne Marie Jensen Kjær fra Bredalkjær.

Parret var mine bedsteforældre, som også boede på ejendommen i min barndom, men jeg erindrer ikke, at der nogensinde blev talt om, at bedstemor var Hans Michelsens efterkommer. Måske har hun ikke selv været klar over det.

Ved at læse førstelærer Marius Hansens bog om Hornstrup sogn (udgivet 1949) hvorfra de forannævnte oplysninger er hentet, samt ved at studere kirkebøgerne fra Hornstrup sogn sammenholdt med de skriftlige optegnelser i den gamle familiebibel, er jeg blevet opmærksom på, at bedstemor var i slægt med førnævnte Hans Michelsen, nemlig hans oldebarn.

Bedstefar overtager møllen

Bedstefar - Niels Christensen Nielsen - der overtog møllen i 1885, var uddannet som møllersvend, og havde bl.a. været ansat på Holms Mølle i Grejsdalen. Her var bedstemor, Johanne Marie Jensen i huset, hvor de to lærte hinanden at kende.

Møllen var en hollandsk vindmølle, med et vindfang på 30 allen, og betjente de 16 gårde, der - tillige med et antal husmandsbrug - udgjorde møllens kundegrundlag. Herudover etablerede bedstefar et rugbrødsbageri, hvor der et par gange om ugen blev bagt store rugbrød, der dels blev solgt til og afhentet af såvel landsbyens beboere, som af en del af fiskerne ved stranden. Herudover havde man en varetur til Vejle, hvor der en gang om ugen pr. hestevogn blev leveret rugbrød til enkelte faste kunder. Børnehjemmet ved Vejle Fjord var en af de store aftagere.

På et tidspunkt mente bedstefar, at der var basis for at udvide forretningen til at omfatte finere brød, i hvilken anledning en bagersvend blev ansat. Denne skulle så køre til Vejle med hestevogn og afsætte det lækre bagværk - der angivelig bestod af wie-

nerbrød - til potentielle kunder. Det prisværdige initiativ fik en brat afslutning, idet den gode bagersvend godt nok kørte til storstaden og fik varerne solgt, men undlod at komme tilbage, idet han efterfølgende drak alle pengene op. Han blev naturligvis omgående fyret, og planerne om det fine-re konditori skrinlagt.

Bedstefar var en troende mand. Han og bedstemor var blevet omvendt under den vækkelses-bølge, der sidst i forrige århundrede gik over landet. De sluttede op om Indre Mission og var flittige gæster i det missionshus, der blev opført på en grund ved byvejen, og som ligger der endnu. Jeg husker min bedstefar som en meget retsindig mand, der tillige besad en vis tolerance overfor anderledes tænkende, en egenskab, han absolut ikke delte med bedstemor, der var af den frelst, fundamentalistiske slags.

Møllere havde før i tiden ikke noget særligt godt ry. Mange af dem blev anset for at være kæltringer, der snød med målene, når de opgjorde deres honorar, der bestod af et antal kopper mel af hver sæk. Målkopperne var autoriserede, men møllerne blev ofte beskyldt for at "tolde" for meget, hvorfor nogle af dem blev holdne mænd. Sådan var det ikke med bedstefar, han var en god kristen, men en dårlig forretningsmand, der hellere snød sig selv end nogen anden.

Hans sirligt førte regnskabsbøger udviste nøje den beskedne omsætning - det var jo på et tidspunkt, hvor dag-lønnen måske var på en eller to kroner - men når måneden var tilende, slog

han en streg, talte omsætningen sammen, og trak 10% fra til - som der stod - Guds riges arbejde. - Pengene gik til missionen.

Uagtet det gode formål, var det antagelig en rigtig dårlig forretning, idet jeg formoder, at de 10% var den overvejende del - måske den hele for-tjeneste. Hvordan holdt man da skindet på næsen i det lille hjem, der bestod af adskillige familiemedlemmer? I min barndom var vi således ikke mindre end otte mennesker omkring bordet, nemlig bedstefar og bedstemor, fars søster, far og mor, min søster Helga og jeg, samt en aldrende slægtning ved navn Anders, der var lidt til en side, men i øvrigt ganske uskadelig.

Dagligdag på møllen

Jo, til møllen hørte også nogle få tdr. land jord samt et stykke skov. Dette gav grundlag for at holde en hest, et par køer, nogle svin samt høns og ænder - således at man i vid udstrækning kunne være selvforsynende med daglige fornødenheder - mælk, kød, kartofler og grønsager.

Desuden skovede man selv brændslet - en yndet beskæftigelse for omtalte Anders og senere - da vi blev lidt større - for vi børn, var at kløve træ og hugge pinde til optænding i komfuret.

En gang om året blev grisen slagtet, der blev lavet blodpølse og medisterpølse og resten af grisen blev parteret og lagt i en saltbalje i kælderen. Mid-dagsmaden bestod derfor tit af stegt

flæsk og kartofler - eller frikadeller. Ind imellem fangede en af husets kvinder en høne, som blev lagt på blokken og fik hovedet hugget af - så var der dejlig suppe og hønsekød til flere dage. Om sommeren var der ofte hvid- eller grønkålssuppe. I det hele taget fik vi, så vidt jeg husker, ofte suppe af en eller anden slags, idet middagsmaden altid bestod af i hvert fald to retter.

I ældre tid var det ganske normalt, at håndværkere og andre mindre forretningsdrivende på landet ejede lidt jord. Jeg husker således fra min barndom før 2. verdenskrig, at der til landsbyens eneste købmandsforretning hørte lidt landbrug. Ligesom jeg har læst, at landsby-lærerne også ofte på denne måde kunne være delvis selvforsynende.

Vindmøllen erstattes af dieselmølle i 1932

Men tilbage til møllen. Vindmøllen ophørte med at virke i 1932, idet en af vingerne angivelig faldt af. Det var et stort slid at være møller, idet man jo var totalt afhængig af vejsituationen. Jeg var kun to år på det tidspunkt, og husker derfor ikke, at møllen har været i brug, men far fortalte ofte om hvordan man havde det, når det havde været vindstille i flere uger, og arbejdet hobede sig op. Så arbejdede man på det nærmeste i døgn drift for at komme puklen til livs.

I året 1932 var man midt i den værste depression. Landbruget var trængt, hvad der naturligvis smittede af på mølleriet. Indtægterne var små - der

havde ikke været grundlag for en konsolidering - ihvertfald var det ikke sket - og der var ikke råd til at istandsætte møllen.

I stedet lavede man en tilbygning til stuehuset, og indkøbte en dieselmotor. Tilbygningen blev delvis opført af materialer fra den gamle vindmølle. Jeg husker især, at far med stolthed fortalte, at bjælkerne i det nye møllehus var af de amerikanske træsorter Oregon Pine og Pitch Pine. Resterne af vindmøllen - nu uden vinger - stod i en del år - og blev først endelig fjernet op i 50'erne.

Næste generation på møllen – min far

Bedstefar og bedstemor fik fire børn - derudover tog de sig af et par forældreløse søskendebørn fra København, hvis forældre var døde i en ung alder.

Far, der var den yngste af børnene, hjalp til i mølleriet, som han overtog i 1935.

Når jeg tænker tilbage på barndomstidens mennesker, og den tilværelse de havde, ser jeg for mig en tilværelse

med arbejde, nøjsomhed - men også tilfredshed.

Og det var da også den tilværelse, der blev mine forældres.

Far var en meget arbejdsom mand. Til han var langt oppe i årene var han hver dag virksom på den ene eller anden måde. Han var noget af en tusindkunstner - kunne lave alting selv - gjorde det i hvert fald. Han var en mester i at bakse med og flytte tunge ting - noget der nok var kommet med arbejdet med møllestenene, når de skulle flyttes og bildes (skærpes). Han kunne reparere alting selv, og havde således tillige en lille nebengesjæft som sadelmager, hvor bønderne - så længe man endnu havde heste - kom med diverse seletøj, der skulle repareres.

Han var en meget nøjsom mand, der havde en asketisk livsførelse - således har jeg aldrig set stærkt øl eller brændevin i mit barndomshjem. Han opnåede at blive 88 år og tilskrev selv sin høje alder sin nøjsomme levemåde. Det skal dog siges at han i sine sidste leveår nok tog en enkelt snaps om dagen - som medicin !!

Far var tillige en belæst mand. Som ganske lille blev jeg taget med på biblioteket i Vejle, hvor far lånte allehånde bøger - ikke mindst om rejser og ekspeditioner til fremmede lande. Jeg husker således, at han med stor fornøjelse læste om opdagelsesrejser i Mongoliet og Tibet, samt Knud Andersens sejlerbøger, f.eks. "Monsunbørnene på Tenerife" og "Monsunens sidste rejse"

Et højskoleophold i de unge dage gav ham lyst til at læse videre - men det kunne der naturligvis ikke være tale om. Det var der hverken tradition for eller råd til - og på den tid var der ikke store muligheder for småfolks børn at komme videre på den måde. Der var ingen støttemuligheder af nogen art. Jeg tror gerne far ville have været lærer, hvad han givetvis havde evner til. Han var en god fortæller, der gerne og ofte berettede om gamle dage for vi børn, herunder hans soldatertid som værnepligtig ved artilleriet og om folkeminder og sagn fra området.

Undertegnede kom til verden den 10. august 1930. og voksede op i denne storfamilie, der som nævnt bestod af 8 mennesker.

Nyt stuehus fra 1903

I 1903 var der blevet bygget et nyt grundmuret rødstens-stuehus med udnyttet tagetage samt delvis kælder. Der var indlagt vand - sådan at forstå, at der i bryggerset var en pumpe, hvad der naturligvis var en stor lettelse for husets kvinder, der så var fri for at skulle ud i gården i al slags vejr for at hente vand ved den anden pumpe, som stod på gårdspladsen. Der var i øvrigt en tredje pumpe ved indkørslen til huset - og det viste sig, at der gik en vandåre lige tværs igennem jorden under huset!

Bedstefar var nemlig tillige udstyret med evnen til at vise vand - en egen-skab, der så vidt vides, ikke gik i arv til nogen af efterkommerne. Han kunne sidde for bordenden i køkkenet - holdende på en kløftet pilekvist, der

af al magt derefter bøjede nedad. Jeg har selv prøvet at holde en hånd under og kunnet mærke kraften, der trak i kvisten.

I forbindelse med opførelsen af det nye stuehus etablerede man en tegl-ovn på marken, idet der var brugbart tegller på skråningen nord for "Lien". Da man således selv fabrikerede alle mursten, kunne de samlede udgifter til byggeriet holdes på kr. 300, hvad der nu synes at være et såre beskedent beløb, men på den tid sikkert svarede til en årsindtægt for adskillige familier.

Huset bestod i stueetagen af to små stuer, den ene til daglig brug, den anden var den "fine"stue, hvor plyds møblerne og mahogniskabet stod, og som kun blev opvarmet og brugt ved særlige lejligheder. Desuden var der et køkken med nedgang til en lille kælder, samt spisekammer og et bryggers. Endelig var der to værelser - det ene var bedstefars og bedstemors soveværelse, samt et værelse som Anders boede i.

Til den anden side var bageriet samt et lagerrum. I bageriet var der et stort trædejtrug, samt en ovn, der blev opvarmet med træ. Her blev de store rugbrød bagt et par gange om ugen. Fra bageriet var der udgang til mørtormøllen.

På loftet havde far og mor deres soveværelse i den ene ende, i den anden ende var der to værelser, som min søster og jeg overtog, da vi blev større.

På værelserne var der ingen varme, og om vinteren var det tit en klam fornøjelse at komme i seng om aftenen. Da min seng tillige stod under halvtaget op til det uisolerede tegltag, var der ikke sjældent rim på dynen om morgenen i vinterens frostperioder - og dem var der en del af - især i krigsårene. Imidlertid var datidens dyner af den robuste slags, med masser af hønsefjer, tunge som et ondt år, så når først man var kommet i seng og havde fået varmen, var der skam ganske behageligt.

Barndomsårene

Jeg var en stille dreng, der mest holdt af at sidde for mig selv og se på billeder eller lege med mit beskedne lager af legetøj - byggeklodser, gyngeheste, glansbilleder o.l.

Da jeg nåede 5-års alderen og havde haft diverse børnesygdomme, bl.a. mæslinger, der nær havde taget livet af mig, havde jeg en ubændig trang til at lære at læse - og det traf sig da sådan, at bedstefar var den, der havde tid og tålmodighed til det.

Når vi havde spist til aften, kravlede jeg op på en stol og hentede ABC'en ned fra buffeten, hvorpå jeg satte mig på bedstefars knæ og vi begyndte at stave.

Så snart jeg havde lært nogle bogstaver, begyndte jeg at stave mig igennem overskrifterne i avisen, og da jeg som 6-årig kom i skole, kunne jeg læse uden besvær.

Skoletiden

Skoлеvejen gik om gennem landsbyen og forbi gadekæret, der var ret langt og smalt og tillige dybt. Om vinteren - når der var is på - skulle vi jo gerne prøve om isen kunne bære, og det kunne den som regel. Vejen gik videre op mod kirken og den forholdsvis nye og moderne skole, der var bygget i 1914 og som havde tre klasseværelser, samt noget så flot som en ny gymnastiksal.

I hvert klasseværelse tronedes til venstre for døren en stor kakkelovn, som der om vinteren blev fyret i med tørv. Når tørvekassen var ved at være tom, blev vi drenge sendt ud for at hente ny forsyning fra tørvebunken omme bag skolen.

De sanitære installationer derimod var tilpasset tidens krav - en lokumsbygning med latrinspande, der - til stor fryd for eleverne - tit sås hængende langt oppe i flagstangen nytårsdag.

Skolen havde tre klasseværelser. I klasseværelset foran gymnastiksalen regerede frøken Thorø enevældigt over 1. og 2. klasse. Hun var en rigtig skolefrøken med knold i nakken og ret striks. I klasseværelset var der rundt langs væggene plancher med billeder af dyr fra fremmede lande - elefanter, flodheste løver o. s. v. , som vi unger i en tid, hvor der ikke fandtes fjernsyn, kiggede måbende på.

Hos frøken Thorø lærte vi, at vi skulle sidde roligt og svare, når vi blev spurgt - men i øvrigt holde vores kæft. Vi læste i ABC'en, sang børne-

sange og forsøgte at lære at skrive pænt.

Desuden havde hun en - efter min mening - trælsom metode til at lære os tålmodighed på. Det foregik ved, at vi fik udleveret en filtpude, nogle nipsenåle, glanspapir, samt nogle figurer udskåret i blik - som vi så tegnede omridset af over på glanspapiret. Herefter var proceduren den, at man med nipsenålen skulle prikke figuren ud - og for at den kunne blive pæn og lige i kanten, skulle prikkerne sidde ganske tæt. Det var noget af en prøvelse for mig, der gerne ville se resultatet af mit arbejde i en fart - og mine udprikkede figurer blev da heller ikke gjort til genstand for megen ros - de var gerne ret takkede i kanten!

I de "store" klasser residerede førstelæreren, Marius Hansen, og andenlæreren Olaf Storgaard.

Lærer Hansen

Lærer Hansen var en karismatisk skikkelse, der udstrålede myndighed. Han var en mand, der nød stor anseelse i lokalsamfundet - dels på grund af sine pædagogiske evner - men ikke mindst på grund af det store arbejde, han lagde i at beskrive sognets historie. Således skrev han eksempelvis en bog om Tirsbæk samt bogen Hornstrup Sogns Historie. Begge bøger vidner om et stort forskningsarbejde i kirkebøger, retsprotokoller og andet tilgængeligt, historisk kildemateriale.

Lærer Hansen var desuden primus motor i forberedelserne til opførelsen af Bredballe Kirke, der blev bygget i 1907, og fik en storslået beliggenhed

på bakken med vid udsigt over fjorden og landskabet. Han var tillige op-
læsesmand og første formand til en lang række foreninger af forskellig karakter.

Lærer Hansens timer foregik altid efter samme skabelon. Først salmevers og bibelhistorie, derefter Dansk. Engang imellem havde vi også Botanik. Her var proceduren den, at alle eleverne medbragte nogle selvplukkede, vilde blomster, som vi så skulle lære hvad hed, og hvad benævnelserne var på blomsternes forskellige bestanddele. Jeg erindrer således endnu - næsten 60 år efter - at en almindelig mælkebøtte havde gule rørformede skivekroner samt gule skiveformede randkroner, hvad der på daværende tidspunkt forekom mig ret ligegyldigt.

De øvrige - mere inferiorer - fag tog lærer Storgaard sig af. Det var Regning, Historie, Geografi og Sang, samt Gymnastik. Lærer Storgaard spillede violin som akkompagnement til alle de danske fædrelandssange, som vi sang med stor ildhu - især først i fyrrenerne under den tyske besættelse, hvor alle raske drenge også gik med Royal Air Force huer, d.v.s. huer som var strikket med RAF's kendingsmærker i rødt, hvidt og blåt.

Rejseekspeditioner og Rich's-billeder

Hvilke muligheder var der ellers for en videbegærlig dreng at lære om andre lande og folkeslag? Der var jo ikke noget, der hed fjernsyn, og billedmaterialet i bøger og blade var af begrænset omfang. Jo, selvfølgelig læste

man med stor iver diverse rejsebeskrivelser om ekspeditioner til Afrika, Asien og Mongoliet - f.eks. Haslund Christensens rejser i Mongoliet, og fulgte med i Huld og Foss' eventyr på motorcykel gennem Sahara.

Men det der gav mig det største indblik i andre kulturer, var nok Richs-billederne. Kaffe var jo noget af en luksusartikel og tillige rationeret under krigen, så den skulle strækkes med kaffetilsætning.

Der fandtes to konkurrerende fabrikater på markedet:
DANMARKS og RICH'S.

Hvert fabrikat havde sit slogan:
DET ER DANMARK'S,
DER DU'R, og
DET ER RICH'S, DER DRIK'S.

Vi købte altid RICH'S, der var nemlig indlagt farvestrålende fotos fra allehånde eksotiske lande. Billederne blev klistret ind i dertil fremstillede album i rammer, hvorunder teksten til det pågældende billede var anført. En pakke RICH'S holdt gerne en uges tid, så jeg så frem til den næste pakke, og kunne dårligt vente til den var lukket op - for måske havde jeg ikke det billede, der var i pakken - og skulle det være tilfældet, kunne dubletterne altid byttes i skolen.

Jeg har et par af de nævnte albums endnu, der hhv. har teksten:
PÅ REJSE MED RICHS og
JORDEN RUNDT MED RICH'S.

Billederne åbnede op for en for mig ny verden, med deres illustrationer af landskaber, bygninger, erhvervsliv og folkeslag. En verden, som jeg senere

som voksen i nogen grad fik lejlighed til at stifte bekendtskab med in natura på forskellige rejser.

Ulvedalen og børnehjemsdrengene

Ellers legede vi meget i skoven, der omkransede Ulvedalen. Den tilhørte dels Albert Jensen, der boede halvvejs nede på Kirkebakken, og dels Børnehjemmet ved Vejle Fjord. Vi havde dog stor respekt for Børnehjemsdrengene, og sørgede for at gøre os usynlige, hvis vi kunne høre, de var på vej ned i skoven. Det var nu ellers ikke fordi, at børnehjemsbørnene tilhørte en særlig ondskabsfuld kategori - for de børn, der var anbragt her, var hverken adfærdsvanskelige eller på anden måde afvigende, det var blot børn, der var blevet hjemløse på grund af forholdene i hjemmet, såsom forældrenes død eller skilsmisse.

Livet i landsbyen

Hvordan var livet ellers i landsbyen? Ja, vor nærmeste naboejendom var Enggården, hvor nu børneinstitutionen Troldebakken ligger. Gårdejeren hed Karl Møller. Det var en af de gårde, der var blevet liggende efter udstykningen og vel var på en 40 tdr. land. Markerne lå langt fra gården, nemlig langs med den sidste del af den nuværende Skelvangen. Trods ejendommens forholdsvis beskedne størrelse var der alligevel to karle og en pige på gården udover ejerparret.

Hver eftermiddag i sommerhalvåret kunne man se Karl Møller sindigt komme vandrende oppe fra gården,

rygende på en lang krumpibe- og med tommelfingeren i ærmegabet i vesten. Han var på vej ud i marken for at flytte køerne, der stod tøjret. Jeg tror ikke, han derudover påtog sig meget korporligt arbejde - bortset fra høsttiden, hvor alle var i sving. Karlene på gården boede - hvad der var helt normalt på den tid - i hestestalden, hvor der var et aflukke med seng og skab. Selvfølgelig uden nogen form for opvarmning eller bedefaciliteter.

Arbejdet på landet var dengang manuelt og derfor strengt, man havde ikke - som nu - maskiner til rådighed i ret stor udstrækning.

Når der om efteråret blev kørt møg ud fra møddingen, der som regel lå inde midt på gårdspladsen, blev vognene læsset med håndkraft - og gødningen fordelt på marken i små bunker, som så igen blev spredt pr. håndkraft. Det lugtede fælt, men dog ikke nær så slemt, som i gylletiden nutildags.

Landbrugets mekanisering

Få år efter krigen skete der imidlertid en revolution i landbruget, der fik en enorm indflydelse på erhvervet - og ikke mindst på beskæftigelsen. Da påbegyndtes nemlig landbrugets mekanisering, idet de første traktorer kom til landet - primært den engelske Ferguson. Og i løbet af det næste årti forsvandt næsten alle heste i landbruget og samtidig det store antal medhjælpere, der flyttede til byen og blev industriarbejdere, hvad der fuldstændig ændrede landbrugets struktur og det hidtidige befolknings-mønster.

Konrad og Magda på Boelskilde

Ved gården Boelskilde (Bodils Kilde) var der et væld, der havde givet navn til ejendommen.

Her boede Konrad Nielsen og Magda, der havde børnene Max, Kirsten og Grethe.

Max var en af mine legekammerater, han var et års tid eller to yngre, men vi kom godt ud af det sammen, både når vi kørte i slæde og stod på ski om vinteren, og om sommeren når vi havde projekter i gang - såsom op-rømning af kildevældet, eller sejlads i gammelt dejtrug på en mose i marken.

Vi byttede avis med Konrad og Magda, og før jeg begyndte at gå i skole, blev jeg af og til sendt over med avisen. Det var jeg nu ikke så meget for, thi på vejen derover skulle jeg passere den lille dam nedenfor gården, og her var gerne gæs inklusive en gal gase, der tit løb efter mig, og som jeg var hunderød for. Desuden havde man på ejendommen en stor dansk hund, der hed Pax, som nok kunne jage skræk i en lille fyr på 5-6 år.

Handel og håndværk i Bredballe

Den eneste forretning i Bredballe by var en købmandshandel, der lå på den nuværende Bredballe Byvej ved siden af smeden. For en lille dreng var det noget af et eventyr at komme ind i butikken, hvor der lugtede godt af kaffe og krydderier. Det var dengang, man kunne få et stort kræmmerhus bolcher for 5 øre. Ved juletid var det

særligt spændende i købmandsbutikken, for da stod der øverst oppe på reolen bag disken flere chokoladefigurer i form af nisser o.l. De var selvfølgelig uopnåelige luksusting, men bare synet kunne fylde en med fryd.

I 1934 oprettede fremsynede beboere i byen en brugsforening - hvad der i bogstaveligste forstand tog livet af købmanden. Han mente ikke, han kunne se sit udkomme, hvorfor han en dag skød sig. Det blev der nok snakket en del om det år.

Fra smedeværkstedet ved siden af hørtes dagen igennem tale, hestevrinsken og hammerklang, når smeden skoede heste eller var i færd med at reparere landbrugsredskaber af forskellige art.

Herudover var der mig bekendt ikke næringsdrivende i selve Bredballe by. Nede ved stranden var der et par købmænd og nogle håndværkere - og også oppe ved Bredballe Handelsplads lå - som navnet siger - en købmandsforretning - ligesom der boede en tømrer.

Fra min tidligste barndom husker jeg, at der af og til kom en omvandrende uldkræmmer. Han havde sine varer i en stor bylt, og det var spændende at se, når han pakkede alle herlighederne ud. Det var som regel undertøj-grandfatherundertøjer med knapper op til halsen og underbukser med lange ben - og så laksefarvede (absolut usexede) damebenklæder med lodden vrang og af anseelige dimensioner. Jeg tror bestemt, han havde pæn om-sætning. Måske var det en af de ar-

bejdsomme folk, der senere blev stor-fabrikanter af tekstiler i Midtjylland.

Der kom også af og til fiskerkoner fra stranden med en kurv på nakken. Så stod menuen på fisk - i reglen sild, der smagte godt, når de var tilberedt, men som lugtede fælt, når de blev stegt.

LIEN – sommerhus og spejderhus

Det til møllen hørende jordstykke havde form som en vinkel. Op til det inderste punkt i vinklen lå et sommerhus på en bakke, der skrånede stejlt mod syd ned til Ulvedalen. Området var delvist bevokset med lyng og lidt granskov. Her havde en vej-lensisk grosserer først i århundredet opført et sommerhus - en slags tyrolerhytte af træ med en stor svailegang mod syd på en muret høj kælder og med et uudnyttet loftsrum.

I 30-erne blev huset, der jo som sagt havde en meget naturskøn beliggenhed - delvis med fjordudsigt, hvor man kunne se over til den nu ikke længere eksisterende sommerrestaurant Ulvehave på den modsatte side af fjorden - solgt til KFUM-spejderne i Danmark, der benyttede den til lejr-ophold. Problemet ved huset var de dårlige tilkørselsforhold. Fra den nuværende Kirkebakken gik en smal markvej - der nærmest bestod af et par halvt tilgroede hjulspor - ned gennem Ulvedalen, hvor den fortsatte i en skovvej - hvorfra der gik en vej op mod LIEN. Vejen endte halvvejs oppe ad skråningen ved en bygning, der

havde fungeret som stald, når man pr. hestevogn ankom standsmæssigt til sommerhuset. I vinterhalvåret og i regnperioder var vejen på det nærmeste ufremkommelig.

Den letteste adgang til huset var vejen til den gamle mølle, hvorfra der kun var få hundrede meter til sommerhuset.

Far var ikke glad for for megen trafik den vej, og han sørgede da også for, at der blev givet speciel tilladelse til passagen, så der ikke opstod hævde på denne tilgangsvej.

Huset blev senere solgt til en gas- og vandmester fra København ved navn Hamann, der kom hver sommer med sin store familie, bestående af flere sønner med koner og børn.

Hamann satte såvel hus som omgivelser i fin stand. I den tid, hvor spejderne havde ejet ejendommen, var der selvsagt ikke foretaget megen land-skabspleje, men Hamann trimmede buskene og renoverede stierne på arealet, så der blev ganske flot. På lyngbakken var der i min barndom en del hugorme, så det var et sted, man ikke gerne gik barbenet. LIEN blev senere solgt og benyttet til privat beboelse.

"De gode gamle dage" – før krigen

Årene før krigen var det, der huskes som de "gode gamle dage", hvad de jo nok ikke var - set med nutidige øjne. "Almindelige" mennesker havde det økonomisk set småt, men var stort set tilfredse, for behovene var jo heller ikke store, man kendte jo hverken til

bil, TV eller køleskab - det kom først efter krigen.

Set i bakspejlet kan jeg nogle gange føle det, som om jeg har levet i middelalderen - der er i hvert fald ingen tvivl om, at vi, der blev født før krigen, har oplevet en fremgang, især på det materielle område, der er uden si-destykke i historien.

Med stigende uro læste vi sidst i trediverne i aviserne om den spanske borgerkrig, og de voksne havde nok på fornemmelsen, at uvejret trak sammen.

Bedstefar var fast overbevist om, at det ikke var Vorherres mening, at menneskene skulle kunne flyve - han sagde tit "Nej flyve !! - det kommer de aldrig til." I en alder af næsten 80 måtte han dog tage disse ord i sig, da han oplevede den 9. april 1940 med et massivt opbud af tyske kampflyvere over Danmark. Sedler med det tyske OPROP kom flagrende ned fra himlen, og snart efter sås tyske tropper på vej op gennem landet.

Fra landsbydreng til mellemskoleelev

I 1943 ophørte min tid som landsbydreng i Bredballe, og en ny verden åbnede sig for mig, idet jeg, der ikke hørte til de "praktisk begavede" - som Niels Hausgaard siger - nok som den første i min slægt - hidtil bestående af bønder og mindre næringsdrivende - fik lov til at starte i 1. mellem på Kirstine Seligmanns skole i Vejle
Men det er en anden historie!

Skrevet i november 1995

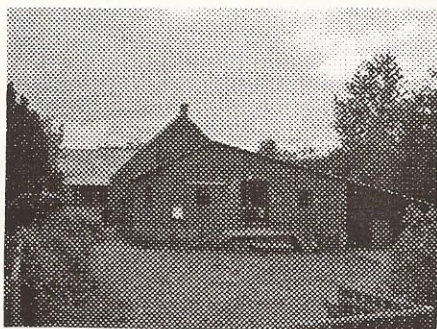
N. C. Kjær Nielsen

Kilder:

Marius Hansen: Hornstrup Sogns Historie

Gammel familiebibel

Kirkebøger

Efterskrift

Der hvor min barndoms landsby lå - med stråtede gårde, og det store udsyn fra møllebakken udover bølgende kornmarker og kløverenge med græssende køer, er der nu plastret til med parcelhuse i alle afskygninger.

Landsbyens midte er omdannet til et center med allehånde forretninger.

Kun få af de gamle stuehuse og landbrugsbygninger står tilbage, heriblandt dog de gamle møllehuse, der tillige med det tilhørende jordareal er blevet overtaget af kommunen, der anvender stedet som fritidsinstitution,

hvor der holdes forskellige dyr, får, geder, hængebugsvin, kaniner m.v., til glæde for de børn, der skal tilbringe en stor del af deres fritid her, medens far og mor arbejder. Så vidt så godt.

Men når min vej en sjælden gang nu om dage falder gennem Bredballe, må jeg - omend med beklagelse - erkende, at et stykke gammelt landbokultur har måttet vige for udviklingens hårde lov, forhåbentlig til tilfredshed for de mange nye beboere i området.

Stamtavle

Hans Michelsen Smed ---- Maren Hansdatter
gift 10. november 1790

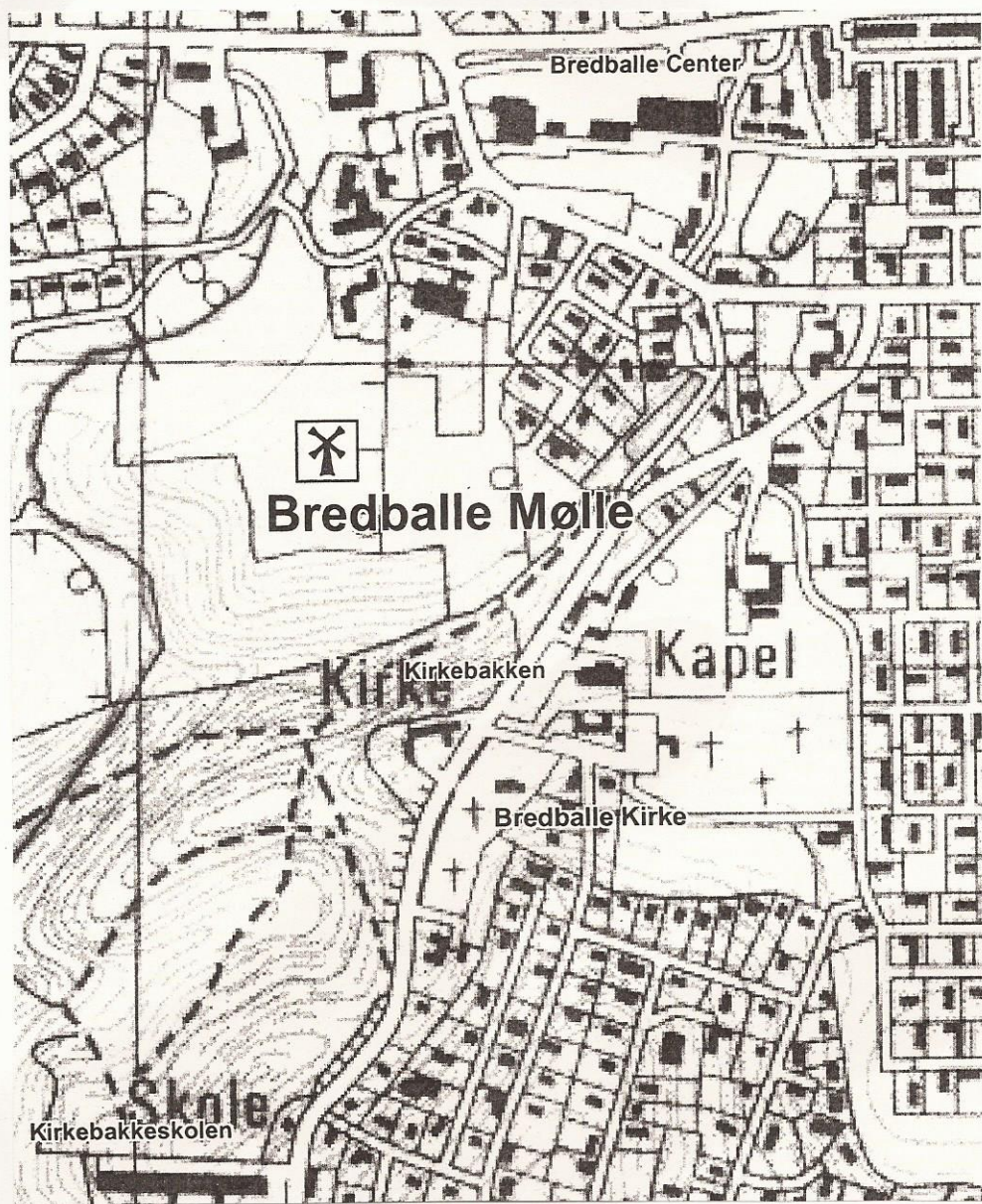
Johanne Hansdatter ---- Anders Knudsen
født 19. januar 1796

Johanne Andersen ---- Niels Jensen
født 18. april 1832

Johanne Marie Jensen ----Niels Christensen Nielsen
født 27. juni 1859

Jens Kjær Nielsen ---- Agnes Nielsen
født 3. maj 1897

Niels Christian ---- Irma Holm
Kjær Nielsen
født 10. august 1930

Bredballe Mølle indtegnet på et nyt kort over Bredballe. Møllen lå på bakken bag ved fritidsklubben "Møllen", Bredballe Byvej 51.

Postkort fra Bredballe, ca. 1910. Yderst til venstre Pedersminde, hvor Bredballe-centret ligger nu, foran kirken ses Enggaard, hvor nu Troldebakken ligger, og yderst til højre Bredballe Mølle.